

ØDIPUS I EN TIDSMASKINE

De stive 50'ere er blevet en sjov tid, når Robert Zemeckis i »Tilbage til fremtiden« sender en 1980'er teenager på eventyr i forældrenes ungdom

I en Anders And tegneserie af de gode gamle konstrueres en Georg Gearløs maskine, der kan forudse fremtidige katastrofer, så de kan undgås. Det er den rette ånd i Disneys eventyrverden, ikke blot fordi det er svært at spå om fremtiden, men fordi det er uligt sværere at forudse noget, der *ikke* sker.

»Tilbage til fremtiden« har denne oprindelige disneyske kvalitet af fantasifuldt nonsens, der charmerende bagvendt rammer noget virkelighedsnært. Men Disney er ikke, hvad han har været, det er Steven Spielberg til gengæld, og filmen er uskyldig- ren Disney-charme i hårdtpumpet Spielberg-stil.

USC-filmskolevennerne Robert Zemeckis og Bob Gale skrev manuskriptet efter »Brugte biler« (Used Cars, 1980), som Spielberg var executive producer på, og Spielberg var den eneste, der dengang kunne lide det. Zemeckis var blevet Spielberg-discipel efter filmskolefilmen »Field of Honor«, der fik Oscar som bedste studentefilm i 1975, han og Gale skrev »1941« (1979), Spielbergs eneste fiasko, og efter Zemeckis havde prøvet instruktørvingerne uden sin velgører i »Nu går den vilde skattejagt«, der blev 1984's største publikumssucces, kom han og Gale tilbage i folden. »Tilbage til fremtiden« er produceret af Spielbergs selskab Amblin Entertainment, og den lanceres, trods Zemeckis foregående succes, som en Spielberg-film. Det er den sådan set også.

50'erne tur-retur

Det er en finurlig historie. Med vilde øjne og busket manke har en skør opfinder – en krydsning af gysernes 'mad scientist' og Disneys »Hop med professoren« (The Absentminded Professor, 1961) – fået noget fornuftigt ud af en DeLorean luksussportsvogn, nemlig en tidsmaskine. Marty McFly, skoletræt teenager fuld af pep, springer på vognen og stiger ud for 30 år siden i sin hjemby anno 1955. Her møder han sine – kommende – forældre, før de har mødt hinanden. Den peppede knægt planter 30 års frigørelse midt i de stramtandede 50'ere, og før han får set sig om, har han brudt tidsrejsens første lov: Du må ikke ændre historiens gang. Pigen, der skal

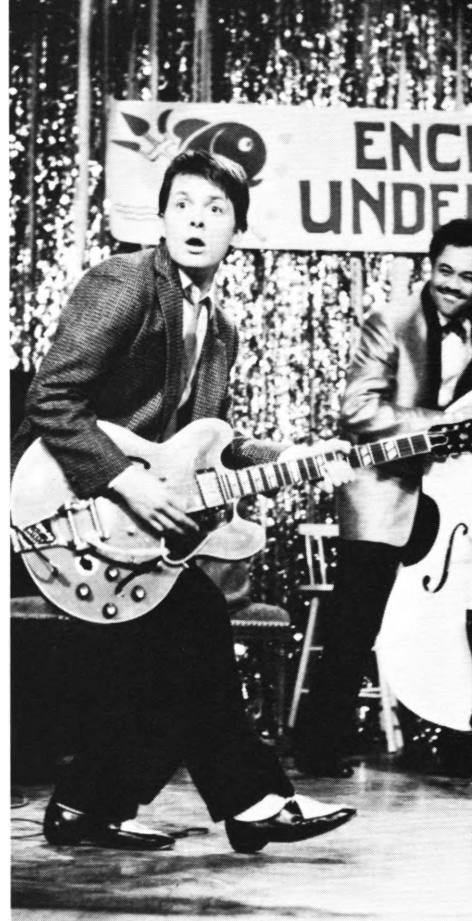
blive hans mor, forelsker sig i drengen, der skal blive hendes søn, i stedet for drengen, der skal blive hendes mand og sønnens far.

Marty har derfor to opgaver i eventyret. Han må bringe forældrene sammen og sig selv tilbage til 1985 – ellers eksisterer han jo slet ikke. Heldigvis bor opfinderen også på stedet, han har ganske vist ikke opfundet tidsmaskinen endnu, men som en anden Benjamin Franklin ved han, at hvis først lynet slår ned, så kommer tankens klarhed bagefter. Han har 30 år til at opfinde sin maskine, og Marty ved, hvornår lynet slår ned i rådhusets tårn, det har nemlig stået stille lige siden. Lynets energi sender bilen tilbage til 1985.

Det originale er, at Marty *har* ændret historiens gang, han fik forældrene bragt sammen, men på en ganske anden måde end de huskede det, før han tog afsted, og resultater er derfor nogle helt anderledes forældre. Før: fattige, grimme, underkuede, bitre, sjuskede, hvor far stadig lod sig tyrannisere af sin ungdoms plageånd og var så slap som nogen får i 50'ernes ungdomsfilm (f.eks. »Vildt blod«). Efter: rige, smukke, dynamiske, livsglade, hvor far allernådigst lader sin ungdoms plageånd pudse bilparken.

Ændringen af fremtiden/nutiden er fortællingens styrke og tematikkens svaghed. Fortællingen er bragende godt konstrueret, sammenligningen mellem 50'erne og 80'erne er morsom og fint distanceret, fordi den klart har en 80'er synsvinkel. Dagens almindelige 50'er nostalgi – den ukomplicerede tid før verden fik fart på – fejles til side med tyk latterliggørelse af datidens 'ubehjælpsomhed', hakkeorden og snævre moral. Det er vittigt at se forældrene som direkte fremskrivning af dette 50'er miljø. Det er endnu vittigere at ændre det, der er præsenteret som faktisk og gøre forældrene til det, drengen ønsker de skal være. Men når man har grinet af, så kan der melde sig en eftertanke med lidt malurt. Lige så meget som før-forældrene er en parodi på ynkværdige 50'er typer, ligeså lidt er efter-forældrene distanceret fra Reagan-egoismens 80'er typer, hellere rig og rask end syg og fattig.

Egentlig ser det ikke ud til at have været filmens holdning. Opfinderen spørger i 1955 om, hvem der er præsident i 1985 og tror ikke sine egne ører: »Skuespilleren? –

Marty McFly (Michael J. Fox) optræder ved skoleballet i 1955 med Chuck Berrys 1958-hit »Johnny B. Goode« og med Berrys karakteristiske *duck walk* på scenen

hæ, og Jerry Lewis er vicepræsident?! og Jack Benny finansminister?! Og da han præsenteres for Martys medbragte videoudstyr, tilføjer han: »Ikke mærkeligt, at jeres præsident er skuespiller!«

En krydsning flytter sit spor

Når filmen kokser i sit nutidsbillede ser det ud til at skyldes dramaturgien. For at opnå maksimal effekt skal kontrasten til før-forældrene være total og enkel – og så er man faldet for klicheen på samme måde som uproblematisk lykke er arm i arm på stranden i solnedgang og modlys i håret. Det er synd, for dermed svækkes den dimension, der kendetegner den virkelig vellykkede komedie, den begavede virkelighedskommentar bag løjerne.

Den dimension havde »Nu går den vilde skattejagt«, som dermed satte sig ud over Spielberg-eskapismen. »Tilbage til fremtiden« er derimod typisk Spielberg-eskapisme og typisk Spielberg genreblanding: Man tager noget allerede prøvet, dropper dets pointe og tilføjer sin egen i form af en ophobning af vittige variationer over de kendte klicheer samt masser af effekter. Zemeckis har selv beskrevet opskriften: »Tilbage til fremtiden« er en »come-dyadventure-sci-fi-time-travel-love story«.

Filmene er en krydsning mellem »sci-fi-time-travel-love story« i »Kapløb med

Herover: Tilbage i 50'erne med de 'primitive' reklamer, de buttede biler, de neonrørsformede dørhåndtag til isbaren og rødderne på jagt efter outsiders'en, vor 1985-helt

Martys nedtrampede, desillusionerede mor og Marty's mor som ung, fuld og vildt forelsket i Marty

TILBAGE TIL FREMTIDEN

Back to the Future. USA 1985.

P-selskab: Amblin. For Universal. **Ex-P:** Steven Spielberg, Frank Marshall, Kathleen Kennedy. **P:** Bob Gale, Neil Canton. **I-ledere:** Dennis E. Jones, Jack Grossberg. **Instr:** Robert Zemeckis. **Instr-ass:** David McGiffert, Pamela Eilerson. **Manus:** Robert Zemeckis, Bob Gale. **Foto:** Dean Cundey. **Kamera:** Raymond Stella. **Farve:** Technicolor. **Klip:** Arthur Schmidt, Harry Keramidas. **P-tegn:** Lawrence G. Paull. **Ark:** Todd Hallowell. **Dekor:** Hal Gausman. **Rekvis:** John Zemansky. **Kost:** Deborah L. Scott. **Musik:** Alan Silvestri. **Sange:** »The Power of Love«, »Back in Time« med Huey Lewis and the News; »Heaven is One Step Away« med Eric Clapton; »Time Bomb Town« med Lindsey Buckingham; »Mr. Sandman« med the Four Aces; »Ballad of Davy Crockett« med Fess Parker; »The Wallflower (Dance With Me Henry)« med Etta James; »Night Train« med Marvin Berry and The Starlighters; »Pledging My Love« med Johnny Ace; »Earth Angel« med Marvin Berry and the Starlighters; »Johnny B. Goode« med Marty McFly with The Starlighters; **Tone:** Charles L. Campbell, Robert Rutledge, Larry Larow, Samuel C. Crutcher, Janice Hampton, Scott Hecker, Chuck Neely, Bruce Richardson, Fred Stafford, Jerry Stanford, Bill Varney, Tenny Sebastian II. **Medv:** Michael J. Fox (Marty McFly), Christopher Lloyd (Dr. Emmett Brown), Lea Thompson (Lorraine Baines), Crispin Glover (George McFly), Thomas F. Wilson (Biff Tannen), Claudia Wells (Jennifer Parker), Marc McClure (Dave McFly), Wendie Jo Sperber (Linda McFly), George DiCenzo (Sam Baines), Frances Lee McCain (Stella Baines), James Tolkan (Mr. Strickland), Jeffrey Jay Cohen, Casey Siemaszko, Billy Zane, Harry Waters Jr., Donald Fullilove, Lisa Freeman, Cristen Kauffman, Elsa Raven, Will Hare, Ivy Bethune, Jason Marin, Katherine Britton, Jason Hervey, Maia Brewton, Courtney Gains, Richard L. Duran, Jeff O'Haco, Johnny Green, Jamie Abbott, Norman Alden, Read Morgan, Sachi Parker, Robert Krantz, Gary Riley, Karen Petrasek. **Længde:** 117 min. **Udl:** UIP. **Prem:** 13.12.85 - Palads + Palladium.

tiden« (Time After Time, 1979) og »comedy-adventure story'en« i »Fræk Business« (Risky Business, 1983). I »Kapløb med tiden« flygter Jack the Ripper via H.G. Wells' tidsmaskine fra århundredskiftets London til 1970'ernes Los Angeles, forfulgt af Wells selv (tidsmaskinens litterære ophavsmand), der skal hindre den anakronistiske gaslys-morder i at folde sig ud på hjemmebane i vor tids voldsmiljø (pointe). I »Fræk Business« får en opvakt teenagedreng gjort forældrenes hus til bordel og tjener styrtende med penge, mens kammeraterne sidder på skolebænken og øver sig i smarte forretningsmetoder, en ironisk kommentar til nykonservatismen (pointe).

I krydsningen mellem de to film drop-er »Tilbage til fremtiden« pointerne, samtidskommentaren, og koncentrerer sig om de løjer, som sammenligningen til de håbløst gammeldags 50'ere giver anledning til. Løjerne bliver til gengæld afviklet charmerende og i højt gear. Et par eksempler:

Martys onkel Joey er tugthuskandidat, og da Marty kommer tilbage til 1955, render Joey rundt i en kravlegård. »Nå, så du er min onkel Joey«, mumler Marty, »du må hellere vende dig til tremmerne«. Fra baggrunden forklarer Joeys mor: »Han vil ikke ud derfra, han græder hver gang, så vi lader ham bare være der«.

Martys forældre udvekslede første kys til et skolebal, og da han tilbage i 1955 præ-

vede at bringe dem sammen under ballet, forstøver guitaristen hånden og orkestret må opgive at spille, før forældrene har kysset hinanden. For at redde situationen overtager Marty guitareren – og spiller *Johnny B. Goode*. Lederen af gruppen, Marvin Berry, snupper telefonen og ringer til sin fætter: »Lyt, Chuck, her er den sound, du er på jagt efter! Som alle ved, udsendte Chuck Berry sin rockklassiker i februar 1958, så han havde altså et par år til at øve sig.

For enhver amerikaner – og enhver dansker med bil – er Martys første møde med 50'erne et chock: en bil kører ind på en benzinstation og frem stormer et helt hold uniformerede mænd for at pudse bilens ruder, måle dæktryk, fylde benzin på, checke olien osv. Hva'bar, tiderne har ændret sig! Sådan er det hele vejen igennem.

Fra Disney til Spielberg

Disneys bornerte moral druknede ofte i hans geniale indfald, men den har sikkert også hindret en masse ideer i at blive realiseret. I hvert fald sagde Disney-selskabet nej til at producere »Tilbage til fremtiden«, efter sigende fordi Ødipus-motivet (forelskelsen mor-søn) var for vovet. Også de øvrige store Hollywood-selskaber sagde nej, de fandt historien for disneysk, det vil

sige for blid dengang i 1980, hvor blod-dryppende gysere havde afløst hårdslående actionfilm som ungdomspublikummets foretrukne biograffornøjelse. Til gengæld er filmen en typisk 85'er, en lille perle blandt de letbenede ungdomskomедier, der er blevet den dominerende genre i dag.

Derfor er det også ironisk at høre såkaldte medieforskere advare mod den om-siggribende 'billedvold' (f.eks. i Politiken 3.11.85: »Der er sket en escalering af vold på film og i TV inden for de sidste fem år...«), når tendensen faktisk er gået stik modsat. Den aktuelle anledning til at løfte de velmenende pegefingre – og at generalisere så bukserne revner – er naturligvis Sylvester Stallones enmands revanche-krig mod Vietnam i »Rambo: First Blood, Part 2«, hvis voldsorgie forekommer lige så atypisk i dag som den krigsforherligende chauvinisme, der deles med den anakronistiske John Wayne-film fra Vietnam-krigenes dage, »De grønne djævle« (1968). »Rambo« tegnede til at blive årets succes (mod enhver forventning; den første »First Blood« gik ikke godt) indtil lige netop »Tilbage til fremtiden« kom til og slog »Rambo« ud. Med sin blanding af Disney og Spielberg er »Tilbage til fremtiden« ikke en film, der opfordrer til at mæle sine med-mennesker ned eller som giver dybe rynker i panden. Den er bare, i al uskyldighed, sådan en film, der gør det til en fornøjelse at gå i biografen.